

SZEMLE

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. 1988–1990.; XXIV. 1991–1993. Szerk. Kiss Jenő. Bp. 1994. 91 l., 12 t.; 123 l. 8 t.

A Fővárosi Könyvtár évkönyveinek újabb kötetei egyszerre tükrözik azokat a súlyos problémákat, amelyekkel a nehéz gazdasági viszonyok között még legnagyobb könyvtárainknak is meg kell küzdeniök, és azt a szakmaszeretettől táplálkozó elszántságot, amellyel a könyvtárosok e kihívásnak megfelelni igyekeznek. Maga a kötetek megjelentetése, de még inkább azok gazdag tartalma bizonyítja a fentieket, és hiteles képet fog nyújtani egy, a kultúra szempontjából kedvezőbb – remélhetőleg nem túl távoli – korszak olvasójának és kutatójának arról az ellentmondásos időszakról, amelyben jelenleg élünk. Ebből a szempontból fontos könyvtártörténeti dokumentum is lesz e két kötet, melyek bevezető írásai túlmutatnak egy szabványos könyvtári beszámolón. Kiss Jenő beszámolója az utóbbi évek könyvtári munkájáról tömörségükkel is sokatmondóan vázolja azt a konfliktusos helyzetet, amelybe a főváros legnagyobb könyvtárhálózata került. Az egyre szegényedő, de kutatni, tanulni, szórakozni vágyó rétegek igénye a könyvtárak robbanásszerű emelkedése miatt növekvőben van, a könyvtár az egyre nehezebb körülmények között legalább a szinttartást szeretné elérni.

A bevezetők és a könyvtár életéről beszámoló tanulmányok, statisztikák és egyéb közlemények mellett több értékes könyv- és művelődéstörténeti írás is található az évkönyvekben. Így Csikós Zsuzsanna és Fáy Zoltán a könyvtár Szürygyűjteményének egy kolligátuma alapján Ungvárnémeti Tóth László életművével kapcsolatos ismereteinket gazdagítja értékes adalékokkal. (*Ungvárnémeti László ismeretlen versei.*) Rozsondai Marianne, aki a közelmúltban elkészítette a könyv-

tár történeti kötéseinek leírását, tanulmányában a gyűjtemény gótikus, reneszánsz és barokk kötéseit mutatja be. (*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történeti kötése.*) Értékes kiegészítést nyújt Klinda Mária közleménye az 1966/67. évi évkönyvben közölt 53 ősnymtatvány leírásához; 6 új inkunábulum a 16. századi nyomtatványok részletes feltárása során került elő (*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ősnymtatványai*). A tudománytörténet méltatlanul elhanyagolt forrásanyaga, a fővárosi címtárak számbavételéhez járul hozzá Faragó Éva közleménye (*Budapesti cím- és lakjegyzékek*). A Budapest Gyűjteményben őrzött Brunswick Teréz naplóhagyatékára hívja fel a kutatás figyelmét Hornyák Mária, rámutatva a több jelentős korszakot átívelő napló méltatlan utóéletére és a szemelvényes kiadás szükségességére (*Brunswick Teréz napló*). Ugyancsak a Budapest Gyűjtemény anyagából közli Indali György Kisfaludy Károly és Halmeczy Mihály előfizetési felhívását a Jelenkor című lapra, amelynek szerkesztésére Széchenyi István Kisfaludy Károlyt szemelte ki. Mint ismeretes, Kisfaludyt halála megakadályozta ebben, ezért is tanulságos a még általa írt, „Jelentés a politicus újságok kedvelőjéhez” (*Kisfaludy Károly és Halmeczy Mihály előfizetési felhívásai a Jelenkor tárgyában*). Kevésbé ismert, és részben el is hallgatott tragikus könyvtárosi sorsokra emlékezik a kötet két tanulmánya, melyeket 1944-ben meghurcolt elődök – Dávid Antal, Szentkúty Pál, Kelényi Béla emlékének szenteltek: *Katsányi Sándor: Politikai támadás a Fővárosi Könyvtár vezetői ellen 1944-ben* és *Fodor Béla: Kelényi Béla Ottó (1897–1944)*.

Az évkönyv másik kötetének szintén gazdag tartalmából kiemeljük Sándor Tibor tanulmányát, amely a Budapest Gyűjtemény várostörténeti érdekességű kép-gyűjteményét és a fotókat mutatja be, valamint a fejlesztés alatt álló számítógépes

képi adatbázist ismerteti, de kitér a történeti értékű képek archiválásának elvi kérdéseire is (*Fényképgyűjtés és ikonográfiai feltárás a várostörténeti dokumentáció szolgálatában*). Faragó Éva írása a fővárosról szóló 19. századi útikönyveket veszi számba, melyek alapján nyomon követhető a modern városkép kialakulása (*Útikönyvek a XIX. századi Budapestről*). A kötet történeti közleményeinek sorát Klinda Mária értékes írása zárja le, melyben a könyvtár ősnymtatványainak és antikváinak bejegyzéseit jellegük szerint csoportosítva közli (*Bejegyzések vizsgálata 1601 előtti nyomtatványainkban*).

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyvének utolsó kötetei arról tanúskodnak, hogy a gyűjtemény munkatársai a mostoha körülmények között is mindent elkövetnek azért, hogy a könyvkultúra jövőjével kapcsolatos negatív utópiák és pesszimista jóslatok ne válhassanak valóra.

KÓKAY GYÖRGY

OTJOZI Eszter: A Debreceni Egyetemi Könyvtár 1651–1699 közötti külföldi könyvei és possessoraik. Die ausländischen Bücher und ihre Possessoren in der Universitätsbibliothek zu Debrecen zwischen 1651–1699. (Régi tiszántúli könyvtárak 7. Alte Bibliotheken der Region jenseits der Theiss (Ostungarn) 7.) Bp. 1994. 277 l. 27. tábla.

Mivel számos hazai könyvtárban a régi nyomtatványok feldolgozása terén még a 16. századi nyomtatványok (antikvák) korszerű feltárása és publikálása a soron következő feladat, örömmel üdvözölhetünk egy olyan katalógust, amely egyik neves egyetemi könyvtárunk 1651–1699 között megjelent nyomtatványairól nyújt sokoldalú tájékozódást, mégpedig kényelvű, magyar–német bevezetéssel és fejezetcímekkel.

Hogy a Debreceni Egyetemi Könyvtárban a régi könyvállomány korszerű feldolgozása immár a 17. század végéig megtörtént, az részben azzal magyarázható, hogy az 1916-ban alapított Könyvtár régi könyvanyaga nem túlságosan nagy: mintegy 30 000 művet foglal magában. Ezek egy része még a második világháború előtt szerzeményezett magángyűjteményekből származik s ma is e gyűjteményekhez tartozik; raktári elhelyezésükkor tehát nem emelték ki őket eredeti környezetükből. A ré-

gi könyvek többsége 1945 után került a Könyvtárba s különgyűjteményként nyert elhelyezést.

E kötet összeállítója évtizedek óta szisztematikusan végezte a régi könyvállomány korszakonkénti feldolgozását. A *Magyar Könyvszemle* olvasói bizonyára jól ismerik korábban közreadott katalógusait és e folyóirat hasábjain publikált számos tanulmányát. 1989-ben jelent meg a *Debreceni Egyetemi Könyvtár XVI. századi külföldi könyveinek katalógusa* (Die ausländischen Frühdrucke und ihre Possessoren in der Universitätsbibliothek zu Debrecen. Debrecen 1989. 234 l.). Ezt követően összeállította a Könyvtár 1601–1650 közötti külföldi könyveinek jegyzékét, amely mindeddig nem került publikálásra.

A most ismertendő kötet a következő korszak (1651–1699) külföldi nyomtatványairól és possessorairól ad szakszerű és sokoldalú tájékoztatást. 621 tételt ismertet szerzői betűrendben, de a kutatás megkönnyítéséhez időrendi mutatóban is áttekintést nyújt a feltárt állományrészeiről. Mivel a katalógus főrészében együtt tanulmányozhatók a szerzők különféle művei és azok kiadásai, könnyen megállapítható, hogy milyen sok értékes kiadványa van a Könyvtárnak ebből a korszakból is. Hadd utaljunk itt csupán a két kimagasló jelentőségű filozófus, Francis Bacon (Nr. 41–47) és René Descartes (196a–199), valamint a modern nemzetközi jog alapját megvető németalföldi jogtudós Hugó Grotius (265–267) műveire. Más tudományterületről kiragadott példaként érdemel említést, hogy a vallásüldözések miatt ősi osztrák családi vagyonát eladó és később főleg Regensburgban élő Wolfgang Helmschlag méltán híres *Georgica curiosája* négy kiadásban (299–302), a Perzsiában hosszú évekig élő Jean Chardin kiváló útleírása pedig francia és német kiadásban (149–150) is megvan a Debreceni Egyetemi Könyvtárban. Szembetűnő az is, hogy sok jezsuita szerző műve – több, mint 60 kiadványa – szerepel az állományban. Az RMK- és hungaricum-kötetek száma nem túl nagy, amint az a Szabó Károly-bibliográfia III. kötetére, az 1992–1993-ban megjelent – Dörnyei Sándor és Szálka Irma által összeállított – *Pótlásokra*, továbbá Apponyi Sándor Hungarica-katalógusára való hivatkozásokból megállapítható.

A címléírások a szerző nevét, a kiadvány címét, impresszum adatait, terjedelmét, méretét (cm-ben megadva) és jelzetét közlik a pontos azonosításhoz. Néhány tételnél (240, 196a–199) a szerző ne-

ve nem az általánosan elfogadott, illetve egységes névalakban szerepel. Számos tételnél a címleírási adatok után következnek az egyes példányokban található kézírásos possessor- és egyéb bejegyzések, exlibrisek, bélyegzők leírása, továbbá a kötőkre, kétszínnyomású címlapokra s a Benzing által nyilván nem tartott nyomdászokra való utalás. Ez utóbbiak közül azonban néhány (78, 208, 392, 394, 620) nem nyomdász; kiadóként szerepel a kérdéses nyomtatvány impresszumában és Josef Benzingnek a *Die deutschen Verleger des 16. und 17. Jahrhunderts* című munkájában. Benzingnek ez a fontos összeállítása az *Archiv für Geschichte des Buchwesens* 18. (1977) kötetében jelent meg, s feltehetően nincs meg minden hazai könyvtárban.

Mint a fentiekből is megítélhető, a példányleírások nemcsak könyvtártörténeti szempontból fontosak, hanem sokféle információt nyújtanak. Tájékoztatnak a kivételes szépségű kötésekről s olyan kimagasló ritkaságokról, mint az 563. tétel, amelyből csupán az Országos Széchényi Könyvtár őriz egy töredéket. Ugyancsak e megjegyzések hívják fel a figyelmet egyes művek olyan érdekes szövegrészletére, mint a neuhausi tanulmányait befűjezett II. Rákóczi Ferenchez intézett *Epistola dedicatoria* (275), vagy a hippokratési eskü latin szövege (70).

A katalógusrész után hét mutató segíti az állomány sokoldalú áttekintését: a közreműködők, társszerzők és a címekben szereplő személyek névmutatója, a nyomdahelyek és nyomdászok mutatója, a raktári számok mutatója, az időrendi, a nyelvi mutató, továbbá a possessorok és az exlibrisek betűrendes mutatója. Közülük a raktári számok mutatója nemcsak a Könyvtár dolgozói számára hasznos segédlet, hanem a kutatót is tájékoztatja arról, hogy mely kötetek származnak nevezetes magánkönyvtárakból. Ezek raktári jelzetei ugyanis 100 000-rel, az 1945 után a Könyvtárba került kötetek jelzetei pedig 700 000-rel kezdődnek.

Nem meglepő, hogy az állomány többsége még e korszakban is latin nyelvű kiadvány. Német, francia, olasz, görög és héber nyelvű nyomtatványokból együttesen kb. annyi van az állományban, mint a latin nyelvű könyvek egyharmada.

Hasonlóképpen érdekes megállapításokra vezet a possessor-mutató tanulmányozása. Az egykori külföldi könyvtulajdonosok között olyan neves személyiségek szerepelnek, mint Johann Christoph Bartenstein báró, II. József nevelője, a csá-

szári és állami levéltár alapítója és igazgatója. Több kötet származik a költő és politikus Dessewffy József gróf gyűjteményéből, illetve a család büdszentmihályi könyvtárából, továbbá Pekár Gyula miniszter és a neves könyvgyűjtő Magyar Kossa Sámuel gyűjteményéből. Meglepő, hogy Baththyány József esztergomi érsek, Simor János hercegprímás, valamint Berényi Zsigmond pécsi püspök egy-egy kötete is e Könyvtárban található. Számos külföldi és hazai könyvtárból általában egy-két kötet került az állományba; kivétel a boldogkőváraljai könyvtár kilenc, valamint a nagyenyedi református főiskolák nyolc kötete.

A protestáns lelkész-possessorok sorából itt csak a gályarabságra ítélt, majd menekülése után számos munkáját külföldön publikáló Tobias Masnicus evangélikus lelkész kötetére (64) utalunk, mert ő 1680-ban menekültként Drezdában vásárolta meg a Thuróczy-krónika ma Egerben őrzött első kiadását. Több mint két tucat egyetemi és főiskolai tanár neve szerepel a possessor-mutatóban, köztük a történész Ballagi Aladáré, az irodalomtörténész Hankiss Jánosé, a természettudós Hatvani Istváné és az orientalista Lugossy Józsefé. E mutató tanúsága szerint nemcsak a nagyműtű debreceni református kollégium könyvtára őrzi egykori diákjainak a köteteket. 19 kollégiumi diák könyve szerepel ugyanis a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1651–1699 közötti állományában.

Az elmondottak meggyőzően tanúsítják, hogy milyen sok értékes adalékot tár fel ez a katalógus a különböző tudományágak művelői és művelődéstörténet kutatói számára. Az összeállítón kívül köszönet illeti meg mindazokat, akik elősegítették publikálását. Érdeklődéssel várjuk Ojtozi Eszter szakszerű állományfeltáró munkájának további eredményeit, köztük a Debreceni Egyetemi Könyvtár 1601–1650 közötti külföldi nyomtatványainak katalógusát.

SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ

Nikolaus Lenau. „Ich bin ein unstäter Mensch auf Erden. — „Nyughatatlan lélek vagyok”. Eine Ausstellung der Republik Ungarn und des Landes Baden-Württemberg. — A Magyar Köztársaság és Baden-Württemberg tartomány kiállítása. Ausstellung in der Széchényi Nationalbibliothek 12. Juni bis 30. Juli 1995. — Kiállítás az

Országos Széchényi Könyvtárban 1995. június 12. – július 30. (Katalógus, OSzK, Budapest, 1995.)

A nemzetközi együttműködésnek már sok szép példáját adta az Országos Széchényi Könyvtár, különféle kiállítások rendezését vállalva. Nem csekély az idegenforgalmi, kulturális, népszerűsítő tevékenységet illető jelentősége ezeknek a kiállításoknak, nem különben az ezúttal szerényen, más alkalommal igen díszesen kiállított katalógusoknak, hiszen igen nagy mennyiségű információ közlésével, a képszerűség ható erejének igénybevételével egy adott korszakról, szerzőről, jelenségről tájékoztatnak. Lenau a közép-európai kultúra egyik kimagasló képviselője, akinek német-osztrák, magyar, cseh, lengyel tárgyú alkotásai pontosan jelzik ennek a vegyes nyelvű, sok-kultúrájú államközösségnek főbb kulturális irányait. Aligha vitatható, hogy mekkora jelentősége van éppen az egykori pluralitás tudatosításában az OSzK kiállításainak. A Lenau-kiállítás nemcsak ezt a sokféle vezető élet- és költői pályát dokumentálja, hanem azt a kulturális vidéket (Kulturlandschaft) is, amelyben ez és az ehhez hasonló költői pályák létrejöttek. Lenau a legjelentősebb azok közül a költők közül, akik (nemcsak a német nyelvterületen) formálták a magyarságképet, Lenau utóköra pontosan jelzi a magyar germanisztika, a német pozitívista kapcsolattörténet, a tematológia alakulását a 19–20. században, és ezen keresztül a magyar-osztrák-német irodalmi érintkezések historikumával is szolgál. A magyar részről összeállított (és mindenekelőtt Szász Ferenc munkáját dicsérendő) Lenau-bibliográfia érzékelteti, hogy Lenau mindig is ismert, sokat fordított-elemzett szerzője volt a magyar germanisztikának.

Ebben a háttérben olvasható a kiállítási katalógus. Valójában alapos és sokszínű Lenau-életrajzzal szolgál, miközben illusztrációival megeleveníti ennek az életútnak néhány fontos állomását. Kép és szöveg (mint a jó kiállítási katalógusok esetében) egymást értelmezik; nem egy ízben kiegészítik egymást. Továbbá: az egyes versek kéziratának másolataihoz fűzött magyarázatok textológiai és germanisztikai szempontból egyként hoznak újat, a magyar néző betekintést nyerhet a Lenau-filológiába. Itt jegyzem meg, hogy szerencsés ötlet a legkiválóbb magyar Lenau-kutatók rövid életrajzának és tevékenységének ismertetése, és ezáltal annak dokumentálása: milyen fontos a magyar germanisztika hozzájárulása az osztrák iro-

dalomtörténehez. Egy eddig ismeretlen Lenau-lel is olvasható a kiállításon és a katalógusban, mint ahogy az OSzK Kézirattárában őrzött Lenau-kéziratok hasonmását is megcsodálhatjuk. A magyar Lenau-recepció is gyarapodik egy (eddig nem tudott) adattal: Thaly Kálmán fordítása az *Ország Tükre* című lap 1865. augusztus 3-i számában jelent meg, ezt nem regisztrálta az eddigi kutatás. Azt viszont igen, hogy Lenau verseinek megzenésítői közé tartozott Liszt Ferenc (egy kéziratát az OSzK Zeneműtárában találhatjuk). Nem kevésbé sikeresnek mondható az a bibliográfia, amely a kétnyelvű katalógusban eligazítja az érdeklődőket: a jó válogatásban valóban a leginkább kiemelkedő magyar(országi) Lenau-tanulmányokról kapunk képet.

Szépen méltatja Lenau jelentőségét Frieder Birzele, Baden-Württemberg tartomány belügyminisztere a katalógushoz írt (és két nyelven publikált) előszavában: „Kozmopolita volt, mégsem volt hazátlan. Lenau térbelileg egymástól távol eső régiókban élt, tapasztalt, dolgozott. Kapcsolatot teremtetett a magyarok és lengyelek, a németek, osztrákok és nyugat-európaiak, az európaiak és amerikaiak politikai és kulturális céljai közt.”

A katalógus is szépen szolgálja ezt a célt.

FRIED ISTVÁN

Le Glaneur Études et Mélanges — Répertoire des années 1963–1995. (Tomes 1–20). Athènes 1995. Association d'Étude des Lumières en Grèce, 38.

A repertórium-szerű kiadvány a görög Felvilágosodás korára vonatkozó kutatási eredményeket publikáló szakfolyóirat eddig megjelent húsz évfolyamáról nyújt értékes információt. A többnyire görög, esetenként angol, francia, német, olasz nyelven közlő O EPANISTHΣ — „Le Glaneur”, a három évtizedes múltira visszatekintő Görög felvilágosodás-kutató Társaság folyóirata, az érdekelts tudományágak szerzőinek a görög felvilágosodással, a 18. századdal kapcsolatos tanulmányoknak rendszeres kiadását végzi. Tanulmányanyaga a kutatási tematika természetének megfelelően interdiszciplináris jellegű, feldolgozási módját s célzatát tekintve összehasonlító módszerű. *Tanulmány* (Études) rovata mellett *Vegyes* (Mélanges) rovatában különböző műfajú írások, kisebb közlemények, tudományos események kró-

nikái, kutatási beszámolók, régi kézirat-, nyomda- és könyvtörténeti búvárlatok, hellén bibliográfiai adatközlések stb. jelentek meg szép számmal.

Dimitris Apostolopoulos szerkesztői bevezetője szerint a szakmai tájékoztatásnak ez a formája, az impozáns folyóiratanyag tartalomjegyzékszerű ismertetése az évfolyamok időrendjében görögrol franciára fordított címeikkel, első kísérletnek tekinthető, hogy a görög felvilágosodás-kutatásokra s elért eredményeire fölhívják a nemzetközi tudományos közvélemény figyelmét. Kedvező alkalmul kínálkozott a müncheni IX. Nemzetközi Felvilágosodás Kongresszus; ennek VII. szekciójában külön Table Ronde (Les Revues et les Journaux) biztosított fórumot a 18. század sokrétű kutatásának szentelt egyes nemzeti (olasz, angol, francia, orosz, német, amerikai, holland, görög) folyóiratok bemutatására.

O EPANISΤHΣ – Le Glaneur tematikájában a szerkesztők kiemelt helyet szántak a felvilágosodás mozgalmában jelentős szerepet vállaló görög gondolkodók életművét föltáró történeti tanulmányoknak; a felvilágosodás eszméit terjesztő intézmények, iskolák, könyvtárak, társaságok témakörének. Fontosnak tartották a korszakot megelőző és azt követő periódus társadalom- és esztétörténeti kutatásokat. Az európai felvilágosodás képviselőihez fűződő kapcsolatok, műveik recepciójának (Rousseau Görögországban, „voltaireanisme”, az Encyclopédie ismerete, Metastasio áttűtetése, Leonardo Kapetanakis és Becariae di Frisi levelezése, német hatás a görög kultúrára Constantin Assopios esetében, Christian Wolff matematikai műveinek fordítása, W. T. Krug és a görögök – „Griechenlands Wiedergeburt” lefordítása, – S. Gessner a neohellén felvilágosodás irodalmában, a szabadkőművéség elterjedése, stb.) komparatista vizsgálata számos közlemény tárgya.

A művelődéstörténeti érintkezésekben a kéziratok, könyvek, röpiratok, nyomtatványok értékes elemei az európai művelődés hálózatának; erről tanúskodik Théophilos Kampania felvilágosult püspök könyvtárának bemutatása. Gazdag leltárhelyek a patmosi I. Théologos monostor leltára, a lavriote-i szerzetes Cyrille de Patras könyvtára, Prophète Élie és Saints-Pères de Zitsa monostorok régi görög könyvgyűjteménye, a Bibliothèque Patriarchale (egykori Olympiotissa monostor) kéziratgyűjteménye. Külföldi könyvtá-

ri kutatások eredményeiről számolnak be olyan közlések, mint a velencei „San Giorgio” görög könyvnyomtatás és a Marciane Könyvtár régi görög könyvei, a máltai anglikán Misszió nyomdájának görög publikációi, a római Saint-Athanasz görög kollégium régi görög könyvei, berlini és pétervári görög nyomtatványok a felvilágosodás korából, görög könyvek és kéziratok egy észak-moldáviai kolostorban, Bulgáriában stb. További föltárára váró téma a „circulation du livre” az ottomán uralom alatt, ami a görögországi felvilágosodás egyik meghatározó vonására is utal.

A görög felvilágosodás alapvető jellegzetessége, hogy folyamata idegen uralom alatt, a vegyes etnikumú muzulmán ottomán birodalomba olvasztott, önálló államiságától megfosztott országban ment végbe. Az Új Hellenizmusban a szabadság eszméje, az egyéni szabadság követelése összeolvadt a nemzeti felszabadulás aspirációjának gondolatával. A görög felvilágosodás-kutatók figyelme egyaránt irányul az analógiák keresésére, illetve olyan európai népek történetére, amelyek önálló nemzeti állam s független ország keretében éltek a felvilágosodás korában. A Le Glaneur teret biztosít a hasonlóságok és eltérések tanulmányozására, szem előtt tartva a felvilágosodás egységét és különbözőségét hangsúlyozó újabb nemzetközi kutatások eredményeit.

A külföldi szerzők között magyarok is találhatók; megemlíthetők Füves Ödön írásai, például a szentendrei szerb görög-orthodox püspökség könyvtárának görög nyomtatvány-katalógusáról, egy pesti görög könyvtáráról, Georg Sina ismeretlen leveléről és Simon Sina tiszteletére írt magyar költeményről vagy Baumgartner Sándortól egy magyar patrióta, gróf Széchenyi István Görögországban. A szerény magyar szerzői jelenlét is örvendő, fenntartása és erősítése kívánatos a kutatási kapcsolatok bővítésére törekvő görög szakfolyóirattal.

HOPP LAJOS

Die Lebensbeschreibungen der Königin Mathilde. Hg. von Bernd SCHÜTTE, Hahnsche Buchhandlung, Hannover, 1994. 236. (Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, 66.) – **Bernd Schütte: Untersuchungen zu den Lebensbeschreibungen der Königin Mathilde.**

de. Hahnsche Buchhandlung, Hannover, 1994. 114. (Monumenta Germaniae Historica. Studien und Texte, Bd. 9.)

A középkori szentkultusz egyik kedvelt szent-típusa volt a szent király illetve szent királynő. Szent Oswald, Szent Olaf, Szent István, Szent László, Szent Henrik és felesége, Kunigunda mind ebbe a csoportba tartoznak. S közéjük tartozik Szent Matild, I. Henrik király második felesége is, akinek két legendája most új kiadásban látott napvilágot.

Szent Matild 895 körül született, apja Dietrich szász gróf, anyja a dán–fríz nemesi családból származó Reinhild volt. A herfordi kolostorban nevelkedett, ahol nagyanyja volt az apát. 909-ben férjhez ment Henrik herceghez, a későbbi I. Henrik királyhoz. Házasságukból öt gyermek született, akik közül a leghíresebb I. (Nagy) Ottó császár volt. Matild számos kolostort alapított, például a quedlinburgi Szent Szeverint, vagy a naumburgi konventet. 968. március 14-én hunyt el Quedlinburgban.

Néhány évvel halála után II. Ottó császár megbízásából egy ismeretlen szerző megírta Matild vitáját. Ez a rövid szöveg, amely a *Vita Mathildis antiquior* nevet kapta, szolgált alapul a jóval terjedelmesebb *Vita Mathildis posterior* számára, amely II. Henrik utasítására vélhetően annak trónralépésekor keletkezett.

A *Vita posterior*-t először 1668-ban az *Acta Sanctorum*-ban adták ki, a *Vita antiquior* első kiadására — mivel azt csak 1824-ben fedezték fel — 1852-ben került sor.

A két vita új szövegkiadása és a külön kötetben helyet kapott tanulmány egy, a Bonni Egyetemen 1992-ben benyújtott disszertáció része.

Az új szövegkiadás több szempontból is indokolt volt. Legutoljára 1841-ben illetve 1852-ben adták ki őket a *Monumenta Germaniae Historica* sorozatban. A *Vita posterior* kiadását Georg Heinrich Pertz gondozta, ő a B₂ kéziratot vette szövegkiadása alapjául. Pertz azonban sok helyen belenyúlt a szövegbe, amit a D₂ kézirat későbbi felfedezése nem igazolt. A *Vita antiquior* Rudolf Köpke-féle 1852-es kiadása a ma Göttingában őrzött kézirat (G) alapul, jelen kiadás viszont az oxfordi kézirat, amelyet a szakirodalom O-val jelöl. E változtatást az indokolta, hogy a göttingai kézirat az oxfordi (nem teljes) másolata. Köpke

annak idején azért a G-t használta, mert ennek felfedezője, Pertz bár tudott az oxfordi kézirat létezéséről, de nem találta meg azt. O-t csak 1879-ben fedezte fel G. Waitz.

A másik szempont, ami az új kiadást indokolta, az volt, hogy az eltelt időben számos tanulmány jelent meg Matild királynő legendáiról, ami szükségessé tette a kommentár kiegészítését.

A szövegkiadást tartalmazó kötet elején található bevezetőből a mű keletkezési idejére és helyére, a szerzőség kérdésére, a forrásokra és a kézirat hagyományra vonatkozó legfontosabb dolgokat tudhatjuk meg. Ezt követi a két szöveg kiadása a kommentárokkal. A kötet végén igen jól használható regiszter található.

Schütte, aki az új szövegkiadás kapcsán behatóan tanulmányozta az idevonatkozó szakirodalmat, úgy találta, hogy a Matild-kutatás számos megállapítása korrekcióra szorul. Alapos tanulmányt írt tehát, amely sok tekintetben módosítja a Matild-legendákról alkotott eddigi képünket. Hogy ne terhelje a szövegkiadás kommentárját, írása külön kötetben jelent meg.

A causa scribendivel kapcsolatban például Schütte vitatja Gerd Althoffnak azt a nézetét, amely szerint a két vita keletkezésében a nordhauseni konventnek szinte kizárólagos szerepe lett volna, mégpedig azért, mert Matild királynő halála és II. Ottó rendelkezései (Theophanu-oklevél) miatt e konvent egzisztenciája veszélyeztetve lett volna. Schütte rámutat arra, hogy nem csak Nordhausennek, hanem a Matild alapította Quedlinburgnak is meghatározó szerepe volt a keletkezésben. Felhívja a figyelmet arra is, hogy egy ilyen jellegű mű keletkezésében rendszerint nem egy, hanem több szempont játszik szerepet.

A tanulmányt tartalmazó kötet elején bibliográfia található, amely a Matild-legendákra vonatkozó teljes szakirodalmat felsorolja.

Bernd Schütte szövegkritikai kiadása és tanulmánya elismerésre méltó szakmai teljesítmény, gondos, szakszerű munka eredménye. Matild királynő két vitájának új szövegkiadása a magyar történészek és irodalomtörténészek számára is jól használható lesz, elsősorban a magyar szent királyok és királyné szentekről szóló legendák vizsgálatánál.

TARTALOM

<i>Bartók István</i> : A humanizmustól a klasszicizmus felé (Molnár Gergely grammatikájának 1700 előtti kiadásáról)	349
<i>V. Ecsedy Judit</i> : A nagyszombati akadémiai nyomda első másfél évtizede (1648–1662)	361
<i>Enyedi Sándor</i> : Aranka György és galánthai Fekete János levelezése	374
<i>Köszegfalvi Ferenc</i> : A hódmezővásárhelyi könyvterjesztés kezdete és virágkora	416

KÖZLEMÉNYEK

<i>Szelestei N. László</i> : Bocatius János 1611-ben Kassán megjelent műveiről	427
<i>Ojtozi Eszter</i> : Possessori bejegyzések a Debreceni Egyetemi Könyvtár 17. századi külföldi könyveiben	432
<i>Horváth J. József</i> : Még egy selyemre nyomtatott tézislap	436
<i>Szecső Károly</i> : Egri adalékok az ún. modenai kódexek visszaszerzésének történetéhez	438

FIGYELŐ

<i>Fried István</i> : Megjegyzések egy fontos irodalmi lexikon kapcsán	441
<i>Monostory Klára</i> : Írói kéziratok elemzése	446
(<i>földvári</i>): Posztbizánci kultúra Magyarországon	450

BIBLIOGRÁFIA

<i>Kulcsárné Mónus Mária</i> : Az Egyetemi Könyvtár új beszerzései 1994-ben	451
<i>Pavercsik Ilona</i> : A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1994-ben	453

SZEMLE

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. 1988–1990., XXIV. 1991–1993. Szerk. Kiss Jenő. Bp. 1994. (<i>Kókay György</i>)	463
Ojtozi Eszter: A Debreceni Egyetemi Könyvtár 1651–1699 közötti külföldi könyvei és possessoraik. Debrecen, 1994. (<i>Soltész Zoltánné</i>)	464
Lenau-kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Katalógus. Bp. 1995. (<i>Fried István</i>)	465
Le Glaneur et Mélanges. Répertoire des années 1963–1995. Athenes, 1995. (<i>Hopp Lajos</i>)	466
Die Lebensbeschreibung der Königin Mathilde. Hg. von Bernd Schütte. Hannover, 1994. (<i>Lőkös Péter</i>)	467

A kiadásért felel az Argumentum Kiadó igazgatója
Műszaki vezető: Kovács Judit
Megjelent 10,725 A/5 ív terjedelemben
HU ISSN 0025–0171
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme
Felelős vezető: Roznai Zoltán

SOMMAIRE

<i>Bartók, István</i> : De l'humanisme à classicisme. (Sur une édition d'avant 1700 de la grammaire de Gergely Molnár.)	349
<i>V. Ecsedy, Judit</i> : Les premiers quinze ans de l'imprimerie académique de Nagyszombat (1648–1662)	361
<i>Enyedi, Sándor</i> : La correspondance de György Aranka et János Fekete de Galántha en 1800	374
<i>Kőszegfalvi, Ferenc</i> : Les origines et l'épanouissement de la propagation de livre à Hódmezővásárhely	416

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Szelestei N., László</i> : Sur les ouvrages de János Bocatius, parus en 1611	427
<i>Ojtozi, Eszter</i> : Des notes des possesseurs dans les livres étrangers parus au XVII ^e siècle de la Bibliothèque de l'Université de Debrecen	432
<i>Horváth J., József</i> : Encore une page de these imprimée sur soie	436
<i>Szecsókó, Károly</i> : Contributions d'Eger à l'histoire de la récupération des codes de Modène	438

CHRONIQUE

<i>Fried, István</i> : Remarques à propos d'une encyclopédie littéraire importante	441
<i>Monostory, Klára</i> : L'analyse des manuscrits d'écrivains	446
(<i>földvári</i>): Civilisation postbyzantine en Hongrie	450

BIBLIOGRAPHIE

<i>Mária Kulcsár-Mónus</i> : Les acquisitions nouvelles de la Bibliothèque de l'Université de Budapest en 1994	451
<i>Pavercsik, Ilona</i> : La littérature spéciale hongroise de l'histoire de l'imprimerie, du livre, de la presse et des bibliothèques en 1994	453

REVUE

<i>Ojtozi, Eszter</i> : Les livres étrangers de la Bibliothèque de l'Université de Debrecen entre 1651 et 1699 et leurs possesseurs. Debrecen, 1994. (<i>Soltész, Elizabeth</i>)	464
Une exposition en l'honneur de Nikolaus Lenau à la Bibliothèque Nationale Széchényi. (Catalogue.) Bp. 1995. (<i>Fried, István</i>)	465
Le Glaneur et Mélanges. — Répertoire des années 1963–1995. Athenes, 1995. (<i>Hopp, Lajos</i>)	466
Die Lebensbeschreibung der Königin Mathilde. Hg. von Bernd Schütte. Hannover, 1994. (<i>Lőkös, Péter</i>)	467